

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ A POPULAȚIEI DIN BUCUREȘTI IMPOTRIVA OCUPAȚIEI STRĂINE (1916—1918)

de C. CĂZĂNIȘTEANU

Către sfârșitul anului 1916, armatele austro-germane, avantajate de o dotare superioară în privința tehnicii de luptă și cu efective mult mai numeroase, au ocupat o bună parte din teritoriul țării noastre, în condițiile unei îndârjite rezistențe opusă de către ostașii români. După cucerirea Olteniei și a unei întinse zone din Muntenia, la 6 noiembrie 1916, cad sub călciiul vrăjmaș și Bucureștii, capitala statului și principalul centru economic, politic, cultural și administrativ.

La scurtă vreme după cucerirea celor două provincii și a capitalei, inamicul a trecut la organizarea și exploatarea teritoriilor subjugate, prin instaurarea unui regim de ocupație militară, conform principiilor stabilite la Berlin de către comandamentul german, încă din octombrie 1916, de comun acord cu ceilalți parteneri ai coaliției Puterilor centrale. Întreaga administrație a regimului de ocupație a fost concentrată la București, avînd în frunte un guvernator militar, numit în decembrie 1916 în persoana generalului Tülff von Tscheppe und Weidenbach, ce-și instalase sediul în „imobilul Sutzu din Bulevardul Cloței”¹. În activitatea sa el urma să se sprijine pe trei organisme principale: statul major economic (Wirtschaftsstabs), statul major administrativ (Verwaltungsstab) și poliția militară germană (Militärverwaltungspolizei)². Ultimul a fost organizat inițial pe trei secțiuni: una a poliției de siguranță, o a doua a poliției administrative și, în fine, cea mai importantă — secțiunea poliției politice — care se îngrijea „în primul rînd cu chestiuni propriu-zise politice, adică cu spionarea atitudinii populației față de puterile ocupante”³. Bucureștiul a fost împărțit la rîndu-i, mai întîi în 6 circumscripții polițienești, pentru ca de la 12 decembrie 1916, deci la numai o lună și cîteva zile după cucerire, să se

¹ Anibal Stoenescu, *Din vremea ocupației*, București, 1927, p. 22.

² Pentru modul cum erau organizate în detaliu și activitatea desfășurată, vezi E. C. Decuseară, *România sub ocupația dușmană*, fascicola I, București, 1920; și Ilie I. Georgianu, *România sub ocupația dușmană*, București, 1920.

³ E. C. Decuseară, *op. cit.*, p. 8.

mai creeze alte 6 circumscripții la periferiile orașului, pentru a se „putea supraveghea mai bine mahalalele, care nu se puteau împăca cu noile dispozițiuni ale puterii ocupante”⁴. Circumscripțiile erau subordonate comandaturii germane a cetății București „FESTUNG BUCAREST”, ale cărei birouri fuseseră instalate în palatul Ministerului Lucrărilor Publice de pe bulevardul Elisabeta (actualul bulevard Gh. Gheorghiu-Dej).

Dacă acestea erau în mare mijloacele de constrângere extraeconomică ale inamicului, opera de jefuire a bogățiilor românești, a majorității bunurilor din suprafața cotropită, a fost înfăptuită cu ajutorul statului major economic și prin intervenția nemijlocită a „specialiștilor” de la „Marea comisie a păzii de război” (Grosse Kriegsheute Kommission)⁵. La București acțiunea acestor două organisme a debutat cu rechiziționarea locuințelor pentru încartiruirea diverselor autorități vrăjmașe sau a comandamentelor militare. Așa de pildă hotelul Athénée Palace a devenit reședința „Ober-Komandoului” mareșalului von Mackensen; comandantul suprem al trupelor germane își alesese ca locuință personală însă somptuoasa proprietate a lui G. Meitani; siguranța generală își avea birourile pe bulevardul Carol (azi Republicii); băcănia Mercur, din casa Lahovary, era transformată în librărie germană etc. Curind de altfel, după ce puseseră piciorul în București, ocupanții „au acaparat — remarcă un martor ocular — toate edificiile mari, fie publice, fie case particulare”⁶. Rechiziționarea locuințelor a fost urmată de rechiziționarea pieselor de mobilier, ridicate la început din locuințele abandonate și ulterior de la toți posesorii de lucruri ceva mai bune și valoroase. Apoi, populația orașului a fost obligată să predea contribuții din ce în ce mai ridicate de îmbrăcăminte, sub amenințarea unor severe măsuri represive. La 1 aprilie 1917 s-a cerut locuitorilor din București să depună, pentru nevoile trupelor de ocupație, nici mai mult nici mai puțin decât 15.000 de mantale sau pături, 20 000 de cămăși, pantaloni și ciorapi, 30 000 cingătoare de lână sau veste de lână și măcar „1000 blăni”⁷. Pentru fiecare obiect care ar fi lipsit din cantitatea solicitată se prevedea o amendă, ce însemna 200 lei pentru o manta și mergea pînă la 500 lei de fiecare blană nepredată. Evident că pretențiile inamicului nu s-au oprit aici. Ele au fost continuate printr-un șir de presiuni menite să ducă la asigurarea trupelor invadatoare cu cantități tot mai mari de alimente, obținute prin sporirea zilelor de muncă forțată, prin ridicarea „surplusurilor”, prin acel întreg cortegiu de măsuri administrative abuzive, măsuri însoțite îndeobște cu amenințări și pedepse umilitoare, degradante, privite de poporul român „ca

⁴ *Ibidem*, p. 13.

⁵ C. Nicolae, S. Asandei, C. Condurachi, A. Petri, R. Tiulescu, *Militarismul german și România*, București, 1963, p. 78.

⁶ C. Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului, 1916—1918*, București, 1921, p. 125.

⁷ Anibal Stoenescu, *op. cit.*, p. 69.

niște atentate la libertate“⁸. Tocmai pentru a intimidă și neutraliza orice acțiune de împotrivire, încă de la intrarea trupelor germane în București, se dăduse o proclamație ce avertiza fără echivoc că „orice bărbat sau femeie, tânăr ori bătrîn care se va deda la acte ce ar aduce o insultă armatelor imperiale, precum : împușcături cu vreo armă de foc ascunsă, aruncare de orice fel de lucruri, cum și amenințare cu vorba ori cu gestul, va fi imediat pedepsit cu împușcarea“⁹. Treptat — consecință firească a politicii spoliatoare promovate de inamic — se face simțită lipsa cronică a unor alimente de bază. Se introduce folosirea rațională a anumitor produse, în special carnea și pîinea. Pe nesimțite începe să se scumpească viața. Orașul avea — seara mai ales — un aspect dezolant. Teatrele și cinematografele au fost mult timp închise. Din pricina lipsei de curent electric, majoritatea străzilor erau în beznă sau slab luminate. Peste toate neajunsurile și privațiunile se adăuga prezența unui ocupant butal și arogant. Tabloul succint pe care ni l-a lăsat Nicolae Iorga, într-una din numeroasele lui însemnări din timpul războiului, este cît se poate de edificator asupra stării celor din teritoriul căzut sub dominația străină. „Acolo, în ținuturile ocupate — scria marele istoric — domnesc foametea și jaful cel mai barbar. Pumnul de fier este singurul stăpîn. Execuțiile și persecuțiile se țin lanț... Am asistat la jignirea tuturor sentimentelor acelor care nu s-au luptat, la împușcarea pentru simpla bănuială a femeilor și copiilor, la prigonirea cinstei caselor pe unde au trecut barbarii și la terorizarea prin cele mai grozave mijloace a sutelor de mii de nevinovați“¹⁰. Nu mai puțin mișcătoare este înfățișarea Bucureștilor, în acele zile de adevărat doliu național, descrisă de un alt observator : „Mișcarea, zgomotul, lumea căii Victoriei, localurilor și săliilor de spectacol, totul e nefiresc, silit și poartă pecetea brutală a năvălitorilor. Lumea românească, viața exuberantă, specific bucareșteană, de mai înainte, n-o mai distingi aproape de loc... Sub aspectele de veselie, de liniște și de ordine mulțumită, nu e greu să descoperi imediat drama grozavă ce se petrece în populația românească. Simți că dedesubtul acestor aparențe atît de speculate și colportate de toate jivinele interne, pînă dincolo de Iași, se ascund dureri și furtuni greu de potolit ; că realitatea lucrurilor este alta decît aceea ce pare, și te înfioară întinderea și adîncimile dramatice ale adevăratei situații. Simți vigoarea pulsului românesc și nerăbdarea cu care se așteaptă mîntuirea“¹¹. Atmosfera Bucureștiului acelor vremuri este confirmată de un destul de cunoscut pe atunci scriitor german, Bernhard Kellerman, impresii căpătate în urma unor vizite repetate în țara noastră. Publicîndu-și constatările în ziarul „Berliner Tageblatt“ el declara : „E o legendă că morții de la Argeș au fost uitați. Bucureștii sgomotoși și pe cît se pare lipsiți de grijă, nu pot înșela pe nimeni dintre cei care

⁸ C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 124.

⁹ *Ibidem*, p. 28.

¹⁰ N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, Craiova. p. 257.

¹¹ N. Rusu Ardeleanu, *Prizonier în țara ta — 8 luni în teritoriul ocupat*, Botoșani, 1918, p. 32—33.

privesc mai adânc. De asemenea e o legendă că populația Bucureștilor ar fi salutat cu flori intrarea în oraș a trupelor victorioase (germane n.n.)¹².

De altfel, și printre locuitorii capitalei, întocmai maselor populare de pe întreg teritoriul invadat de inamic, cotropirea vetrei strămoșești, jafurile, crimele, samavolniciile de tot felul săvârșite de autoritățile și trupele dușmane, perspectiva desființării însăși a României ca stat, a stîrnit o puternică ură împotriva ocupanților și i-a mobilizat la luptă în vederea alungării lor. Cu toate legile extrem de aspre instituite și a valului de măsuri represive întreprinse, mulți dintre locuitorii orașului cel mai mare și mai important au opus o împotrivire permanentă, ce a îmbrăcat forme multiple, de la acțiuni individuale, izolate de protest, pînă la manifestări colective, organizate. Și asta în ciuda faptului că în București era concentrată administrația militară germană, cîteva din comandamentele trupelor de pe front, ca și numeroase forțe polițienești și trupe combatante. Dar, deși rezistența din capitală a cunoscut în manifestările ei o frecvență și vivacitate remarcabilă, precum și modalități de exprimare variate, ea nu a putut căpăta profunzimea și spectaculozitatea pe care o va cunoaște în alte părți, acolo unde condițiile de organizare a luptei vor fi fost oricum mai propice. Și totuși Bucureștii — care concentrau cea mai densă populație și cel mai numeros detașament proletar, atît cît mai rămăsese după evacuare¹³ — au fost teatrul celor mai complexe înfruntări dintre ocupanți și ocupați, dintre invadatori și subjugați.

Prima reacție pe care o înregistrăm este repulsia nestăpînită față de invadatorul insolent. Amenziile și uneori condamnările pentru așa-zisele purtători necuviincioase sau insulte la adresa ostașilor inamici abundă. Gazeta Bucureștilor le însera cu regularitate pentru a intimida și a tempera pe cei care ar mai fi nutrit asemenea intenții. Interesant de remarcat creșterea cuantumului amenzilor în raport direct cu frecvența infracțiunilor săvârșite, care în loc să scadă, așa cum probabil se aștepta poliția germană, se înmulțesc cu cît șederea invadatorilor se prelungește. Dacă, de pildă, în luna iunie 1917 amenzile aplicate unor persoane care „s-au exprimat în mod necuviincios și jignitor la adresa unor ofițeri germani“, sau a celor care „au insultat“ ostași inamici sau „supuși germani“, oscilau între 100 și 150 lei, în octombrie-noiembrie același an, amenzile aplicate pentru „culpe“ similare nu coborau sub

¹² *Gazeta Bucureștilor*, an. I, nr. 205, din 10 iulie 1917, p. 1.

¹³ Multe întreprinderi — Atelierele CFR, Wolf Lemaitre, Horstein și Budich — fuseseră dispersate, cu întreg personalul sau o parte numai, în Moldova. Cele militare — Pirotehnia, Arsenalul, Pulberăria — în întregime se reinstalaseră în aceeași provincie. De aceea numărul muncitorilor rămași este foarte mic, dacă ținem seama că foarte mulți erau deja concentrați. (vezi Gr. Stratilescu, *Amintiri din colaborarea cu Vintilă Brătianu la fabricarea de muniții și armament în țară, în Viața și opera lui Vintilă I. C. Brătianu*, Buc., 1936; M. Cioc, *Contribuția industriei naționale la fabricarea materialului de război și rolul ei în timpul războiului de dezrobire a României*, București, 1928).

200 lei¹⁴. Tot necuviință a fost socotit și gestul funcționarului Nicolae Codreanu, care nu a salutat pe generalul Koch¹⁵, comandantul militar al trupelor de ocupație pentru București. Aceasta ne dă totdeodată măsura pînă la care împinseseră ocupanții stupiditatea în încercarea lor de a umili populația românească.

Asemenea practici au avut darul de a produce printre majoritatea locuitorilor și o mai vie reacție. Cei mai mulți refuzau — înfruntînd toate riscurile ce decurgeau dintr-o poziție refractară în acele condiții — să-și pună forța de muncă la dispoziția invadatorului. Numai în răstimpul 1 aprilie — 31 decembrie 1917, poliția militară germană a aplicat pedepse pentru „refuz de lucru“ în 71 de cazuri¹⁶. Datele se pare totuși că sînt incomplete, dar și așa acestora trebuie adăugat un număr greu de aproximat de alte refuzuri de a presta muncă în slujba dușmanului, autorii lor părăsind fără urmă întreprinderile sau instituțiile unde lucrau și neputînd fi din această cauză condamnați și prinși deci în statisticile organelor de „ordine“ inamice.

Deși aveau mare nevoie de brațe calificate, dovadă dese apeluri prin care „lucrătorii specialiști“ (strungari, modelori, turnători, mecanici, lăcătuși, timplari, fierari, zidari, cazangii etc.) erau chemați să se prezinte pentru a fi luați în evidență și repartizați diferitelor unități industriale, sau ca să fie puși în serviciul nevoilor expresse ale armatei de ocupație, organele poliției militare se arătau necruțătoare în fața oricărui act ce ar fi părut că presupune sustragere sau frînare a lucrului, instituind o draconică legislație a muncii. Iar atunci cînd asemenea manifestări se produceau, închisoarea era dese ori soluția considerată salvatoare pentru ocupant. Nenumărați lucrători sînt trimiși la închisoare între 3 și 7 zile pentru „vină“ de a fi părăsit întreprinderea fără a fi anunțat dinainte acest fapt. *Gazeta Bucureștilor* aducea la cunoștința generală că în luna iunie 1917 fuseseră condamnați la închisoare pe diferite termene 13 persoane ce părăsiseră „serviciul fără preaviz prealabil“¹⁷. Cele mai neînsemnate atitudini de nerespectare a orelor de lucru erau aspru sancționate. Trei salariați de la o unitate militară, care au întîrziat de la serviciu, au fost amendați cu sume între 20 și 50 lei¹⁸, iar un altul a fost amendat cu 80 lei deoarece „n-a îndeplinit sarcina ce i s-a dat de către un birou“¹⁹. Constrîngerile de acest fel sînt departe de a-i determina pe mulți dintre muncitorii bucureșteni să reia lucrul. Elocvent este unul din nenumăratele apeluri-avertisment, adresat lucrătorilor ceferiști și publicat în coloanele gazetei oficiale, rămase și el pînă la urmă fără ecoul scontat : „Un număr mare de lucrători și împiegați sau agenți ieșiți din rîndurile lucrătorilor (maiștri, ajutoare de mai-

¹⁴ Vezi *Gazeta Bucureștilor*, an. I, nr. 190, 191 și 195 din 25, 26 și 30 iunie 1917, p. 2 și an. I, nr. 315 și 338, din 29 octombrie și 11 noiembrie 1917, p. 2.

¹⁵ Eftimie Antonescu, *Sacrificii românești*, vol. II, București, 1924, p. 432—433.

¹⁶ E. C. Decuseară, op. cit., p. 50.

¹⁷ *Gazeta Bucureștilor*, an. I, nr. 200, din 5 iulie 1917, p. 2.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 247, din 1 august 1917, p. 2.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 301, din 14 octombrie 1917, p. 2.

ștri, mecanici, conductori de locomotive, fochiști, șefi de echipă, cantonieri, șefi de tren, conductori, frinari, acari, șefi de manevră, lampiști, avizieri, veghetori de încărcare, paznici, portari, ușieri și servitori de birou) care au fost în serviciul fostelor căi ferate române și a căror nume sînt cunoscute, se mai găsesc în București, fără ca ei să se fi prezentat spre a fi primiți în serviciul administrației feroviare germane — se menționa în apel.

Aceste persoane sînt somate a se prezenta cel mai tîrziu pînă la 10 aprilie 1917 în biroul de secretariat al atelierelor căii ferate militare, diviziunea 9, Gara de nord²⁰. Că nu se răspundea acestor somații o demonstrează un alt apel, de la sfîrșitul anului 1917, mai categoric și ultimativ, prin care comandatura germană amenința pe cei care nu vor răspunde ordonanței de mobilizare la lucru că „vor fi pedepsiți conform ordonanței satului major de la 17 noiembrie 1917”²¹.

Pe toată durata ocupației, nesupunerea la lucru a constituit neîndoiios mijlocul cel mai răspîndit al rezistenței populației bucureștene față de inamic. Împotrivirea avea să capete și alte înfățișări, unele aparent minore, dar care toate au concurat la crearea pentru trupele străine a unei stări de permanentă nesiguranță și la convingerea că între ele și masele românești nu se va putea stabili niciodată un dialog. Cu regularitate locuitorii orașului refuzau să primească ca în casele lor să fie cartiruiți ostașii dușmani aflați în trecere spre front. Dacă de pildă la 20 mai 1917 „din nou au trebuit să fie pedepsite 192 de persoane care nu s-au conformat ordonanței de la 4 aprilie 1917 relativ la încartierare”²² și dacă, cu tot avertismentul adresat acelor care nu se vor conforma în viitor că sînt pasibili de „pedepse maxime”, acțiunile de insubordonare continuă, este evident că ne găsim în fața unui fenomen profund, care nu întîmplător frămînta pe invadator. La distanță de 3 zile doar alte 57 persoane erau amendate pentru aceeași vină²³. Iar între 21 și 25 iunie 1917, 137 locuitori trebuiau să plătească cîte 30 lei fiecare²⁴, deoarece încălcaseră tot ordonanța din 4 aprilie 1917 privitoare la încartiruire. După înșiruirea acestor date, apare limpede că încartiruirea forțată a generat o respingere de masă; alte acțiuni însă, unele fie și prin natura lor, altele datorită lipsei noastre de informații, poartă pecetea singularului, împotrivirii individuale. Iată cîteva exemple: un cetățean era amendat cu 80 lei deoarece „nu s-a prezentat la o autoritate germană, deși fusese invitat de două ori”²⁵. O amendă mult mai consistentă — 400 lei — a fost aplicată unui alt locuitor care „a tănuit accesorii de automobil”, materiale de care nemții aveau mare nevoie și care trebuiau predate lor conform unor repetate ordonanțe de rechiziție. Alți doi erau tributari cu 300 și respectiv 100 lei²⁶, dovedeți fiindcă nici

²⁰ *Ibidem*, nr. 348, din 1 decembrie 1917, p. 2.

²¹ *Ibidem*, nr. 90, din 31 martie 1917, p. 3.

²² *Ibidem*, nr. 155, din 20 mai 1917, p. 3.

²³ *Ibidem*, nr. 158, din 23 mai 1917, p. 2.

²⁴ *Ibidem*, nr. 186 și 190, din 21 și 25 iunie 1917, p. 2.

²⁵ *Ibidem*, nr. 226, din 31 iulie 1917, p. 2.

²⁶ Neli Cornea, *Insemnări din vremea războiului*, București, p. 78.

ei nu predaseră piesele de schimb pentru mașinile pe care le posedau. Refuzul a două femei — mamă și fiică — de a ceda nemților carnea unui porc pentru rechiziție, a fost plătit cu viața²⁷.

Se înregistrau totodată și unele inițiative ce loveau cât de cât, sau măcar intenționau să submineze, mașina de război inamică. Un conducător de tramvai a rupt firul telegrafic instalat de autoritățile germane, fapt pentru care a fost arestat și condamnat²⁸. Un zidar a minat un pod pentru care a fost condamnat și el la 6 luni închisoare²⁹. Numeroase persoane au fost condamnate sau trimise în lagărele din țară sau din Bulgaria și Germania sub acuzația de „spionaj“. Sub această „culpă“ Ionescu Alexandru a fost reținut 12 zile în lagărul de la Cercul militar ; profesorul Ransone Marie Constanța închisă 2 luni în lagărul de la Ministerul Lucrărilor Publice ; Centură Domnica, învățătoare, trimisă pentru 22 luni într-un lagăr din Bulgaria ; studentul Capetzki Ion a fost trimis în Germania pentru 655 zile ; Ioga Steliana, învățătoare, reținută 2 ani în Bulgaria ; Manoli Stanie, învățător condamnat 4 ani și trimis în Bulgaria³⁰. Locuitoarea Rateaza Tudor Maria a fost întemnițată pentru șapte zile întrucît „prin informații greșite a căutat să îngreuneze unui soldat german arestarea unui civil urmărit“³¹. Un muncitor era amendat cu 500 lei pentru că a răspîndit „zvonuri neconforme cu adevărul“³². Lista bucureștenilor condamnați sau internați în lagăr este mult mai lungă, însă pentru cei mai mulți nu se cunosc cauzele pedepsirii lor.

Intențiile ocupanților de a înăbuși orice veleitate de demnitate națională, încercarea lor de a elimina treptat tradițiile și obiceiurile românești s-au izbit nu doar de împotrivirea tacită, reținută a poporului nostru. Așa se explică unele din măsurile luate în contra acelor care îndrăzniseră, într-un mod sau altul, să reînvie sau să reamintească de trecutul de luptă al poporului român pentru libertatea sa socială și națională.

După intrarea germanilor în București, una din cele dintîi hotărîri a fost interzicerea purtării oricărei insigne sau însemn românesc. Drapelul tricolor a fost și el interzis. Bucureștenii, în marea lor majoritate, tocmai ca un răspuns protestatar, nu au încetat însă de a purta tricolorul „pe cît se putea de ostentativ chiar“³³. Gestul nu a trecut neobservat. Poliția germană a intervenit cu promptitudinea, dintotdeauna știută, împărțind cu dărnicie amenzi și operînd arestări „pentru portul ilicit al tricolorului“³⁴. De aceeași „atenție“ s-au bucurat și alții, chiar dacă „acuzațiile“ aduse în cazul lor erau oarecum deosebite. Un proprietar de

²⁷ *Gazeta Bucureștilor*, nr. 278, 342 și 367 din 22 septembrie, 25 noiembrie și 20 decembrie 1917, p. 2.

²⁸ Serv. arhiv. st., Reg. Buc., Curtea de apel, secția a II-a, registrul 2, fila 1.

²⁹ Ef. Antonescu, *op. cit.*, p. 448—449.

³⁰ Vezi Eftimie Antonescu, *op. cit.*, p. 428—468.

³¹ *Gazeta Bucureștilor*, an. I, nr. 333, din 16 noiembrie 1917, p. 2.

³² *Ibidem*, nr. 59, din 28 februarie 1917.

³³ Al. Tz. Samurcaș, *Mărturisiri si-li-te*, București, 1920, p. 110—111.

³⁴ *Ibidem*.

cinematograf care a permis să se fredoneze în localul său cîntece necenzurate, și o artistă care le-a interpretat, au fost amîndoi amendați cu cîte 100 lei ³⁵.

O atitudine net anticolaboraționistă a arătat pe toată întinderea celor doi ani de stăpînire străină majoritatea covârșitoare a intelectualilor din București. Așa se explică rezerva germanilor față de intelectualii români considerați „contaminați” — datorită contactului permanent cu cultura franceză — de concepțiile politice franceze și înclinați deci să privească cu simpatie către puterile Antantei. Universitarii din București, atîți cîți mai rămăseseră, căci mulți fuseseră internați în lagăre ³⁶, s-au opus încercărilor de desnaționalizare și germanizare a țării. Ei au dejucat intenția nemților de a înființa un institut științific german la București ³⁷. Printre motivele care au determinat comandamentul german să închidă, în noiembrie 1916, cursurile Universității din București, primordiale se dovediseră a fi fost „teamă de tulburări și lipsa de încredere în corpul profesoral” ³⁸. Profesorul și savantul Victor Babeș a declinat invitația de a ține cursuri sau prelegeri libere pentru germani la Institutul de bacteriologie, aflat în timpul ocupației sub conducerea profesorului german Neisser ³⁹.

La înălțimea momentelor deosebit de grele prin care trecea țara s-au dovedit elevii liceelor din București. Ei au luat parte activă, printre altele, la răspîndirea de manifeste care mobilizau la luptă împotriva cotropitorilor. „Frați români, scria într-unul din manifestele difuzate de elevi, acum în timpurile de grea încercare prin care trece țara, cînd dușmanul ce ne stăpînește se străduiește să-și reverse veninul pînă în adîncul sufletului nostru, ispitindu-ne cu tot felul de planuri înjositoare de pace... acum e timpul voi să vă luați drept pildă pe cei, care atît de vitejește se jertfesc pentru țară și să luptați și voi cu tărie pentru cauza sfîntă a onoarei românești” ⁴⁰. La 24 ianuarie 1918 — ziua Unirii — elevii din București „au ieșit pe stradă cu cocarde tricolore pe piept” ⁴¹.

Deși întrunirile de orice fel erau interzise printr-o ordonanță specială, în București siguranța germană a descoperit 56 de adunări în inter-

³⁵ *România*, an. I, nr. 331, din 1 februarie 1918, p. 1.

³⁶ Dintre profesorii universitari arestați și internați în lagăr în timpul ocupației cităm pe: Dim. Burileanu, M. Minovici, C. Rădulescu-Motru, dr. Ōbreja, dr. Șutzu, Bogdan-Duică (Cf. A. Stoenescu, *op. cit.*, p. 90 și Al. Tzigara-Samurçaș, *op. cit.*, p. 86—87).

³⁷ Al. Tzigara-Samurçaș, *op. cit.*, p. 175.

³⁸ Eufrosina Popescu, *Din istoricul Universității din București în timpul ocupației germane*, în *Analele Universității București*, seria științelor social-istorice, an. XII, nr. 30, din 1963, p. 129—130.

³⁹ *Memoriu asupra atitudinii prof. dr. V. Babeș în chestiunea națională și asupra activității Institutului de bacteriologie în timpul ocupației germane* (1916—1918), București, 1919, p. 23—24.

⁴⁰ Pia Alimănișteanu, *Înșemnări din timpul ocupației germane*, București, 1929, p. 108—109.

⁴¹ C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 196—197.

valul dintre 1 aprilie — 31 decembrie 1917⁴³, dintre care unele vor fi fost greve, demonstrații de protest etc.

Scumpetea excesivă, lipsa alimentelor strict necesare, prioritatea ocupanților și favorizarea cetățenilor Puterilor Centrale la aprovizionări au însemnat tot atâtea surse de nemulțumiri, soldate uneori cu greve și demonstrații, în ciuda tuturor interdicțiilor în vigoare. În cadrul acestor manifestații, revendicările economice se îmbinau cu lupta pentru independență națională. O astfel de demonstrație a avut loc în fața Casei de depuneri, unde se afla brioul de aprovizionare a capitalei, demonstranții cerind îmbunătățirea stării materiale. A avut loc, de asemenea, o demonstrație a negustorilor bucureșteni sub motivul că erau impuși la plata unor „dări foarte mari”⁴⁴. O puternică manifestație a fost aceea a femeilor din București de la 26 martie 1917. Trebuie de subliniat, așa cum remarcase un martor al evenimentelor, că dintre elementele rămase în capitală, femeile, care constituiau „aproape întreaga populație a Bucureștilor”⁴⁵, au fost cele care „au ținut mai mult piept vrăjmașului, avînd o mare nădejde în viitor”⁴⁶. La organizarea manifestației un rol important a jucat un grup de militanți revoluționari în frunte cu I. C. Frimu. Exasperate de mizerie și abuzuri, cîteva sute de femei, marea majoritate soții ale mobilizaților, s-au ridicat în martie 1917 într-o impunătoare demonstrație cerînd pîine, ajutoare bănești pentru soțiile mobilizaților, încetarea samavolniciilor⁴⁶. Au demonstrat mai întîi la prefectură și apoi la locuința lui Alexandru Marghiloman, aruncînd cu noroi în soldații germani întîlniți în cale. Referindu-se la ridicarea la luptă a bucureștencelor, acesta nota în însemnările sale zilnice: „Manifestația zgomotoasă a femeilor din popor. Pe la ora 10 dimineața... mă uit pe fereastră și văd cîteva agenți în luptă cu ceata. Femeile caută bucăți de ghiață prin mormanele de zăpadă pentru a le arunca în agenți. Au manifestat cam peste tot. Tzigara mi-a spus că altele au huiduit pe ofițerii germani”⁴⁷. La 26 martie găsim consemnate următoarele rînduri în jurnalul unui alt memorialist, V. Drăghiceanu: „Orașul ocupat militărește. Patrulele păzesc răspîntiile stradelor... Ulanii trec fioroși gata de șarjă. Le este teamă de revolta femeilor care fac o strașnică manifestație la poliție și primărie. Aruncă cu noroi în soldați, cer pîine și pace”⁴⁸. Demonstrația nu a putut fi potolită decît atunci cînd femeilor li s-au dat garanții ferme că vor primi pîine și bineînțeles în urma intervenției trupelor. Spiritele s-au menținut în continuare agitate, iar după unele informații s-ar părea ca după două zile s-a declanșat o nouă demonstrație de stradă.

⁴² E. C. Decuseară, *op. cit.*, p. 52.

⁴³ Pia Alimănișteanu, *op. cit.*, p. 91.

⁴⁴ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. C. Brătianu*, București, 1937, p. 89.

⁴⁵ Pia Alimănișteanu, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 551, fila 750.

⁴⁷ Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. II, Buc., 1927, p. 472—473.

⁴⁸ V. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920, p. 68—69.

Populația capitalei a acordat un sprijin deosebit ofițerilor și soldaților români rămași în teritoriul ocupat (răniți sau prizonieri) pentru a evada din lagăre și spitale, înlesnindu-le ulterior trecerea în liniile românești pentru a lua parte din nou la lupte. Într-o singură noapte din spitalul 108 din capitală au fost ajutați să evadeze 24 de oameni ⁴⁹. Pentru a le împiedica fuga, sau măcar a-i restrînge proporțiile, comandamentul german a emis o ordonanță prin care ostașii români răniți sau bolnavi erau considerați prizonieri de război, încît cei care părăseau spitalele fără permisiune deveneau automat „spioni și judecați după legea marțială” ⁵⁰. S-a interzis orice fel de legătură a populației civile cu militarii români prizonieri. Pentru nesocotirea „măsurilor luate privitoare la siguranța publică, întreținînd relații cu prizonierii” ⁵¹, un muncitor era amendat cu 30 lei. Mulți bucureșteni au continuat și după instituirea ordonanțelor nemțești să întrețină legături cu prizonierii și să-i ajute deseori cu alimente și diverse alte produse de primă necesitate ⁵².

Reîntoarcerea demobilizaților a prilejuit izbucnirea sentimentelor de simpatie ale locuitorilor capitalei ⁵³ față de armata română, sentimente exprimate printr-o entuziastă manifestație. „Orașul e transformat — scria V. Drăghiceanu. Valuri de lume așteaptă ca la marile serbări, pe calea Griviței, sosirea vreunui tren cu iubiții lor. Zadarnice patrulele militare. Zadarnice exortațiunile moralizatoare polițienești” ⁵⁴. Riposta ocupanților a fost promptă. În ordinul circular dat imediat după manifestație se spunea: „În urma a oricăror nereguli provocate de demobilizații români și petrecute pe străzile din București; autoritățile germane de ocupație au găsit de cuviință a lua măsuri de represiune în contra celor care au turburat ordinea publică” ⁵⁵.

Muncitorimea bucureșteană rămasă în oraș — inclusiv parte din militanții mișcării revoluționare în frunte cu Alecu Constantinescu — a dat dovadă de un fierbinte patriotism, acțiunile ei îndreptate împotriva autorităților de ocupație înscriindu-se în rîndul faptelor de înalt eroism. Sustragerea sistematică de la munca obligatorie, sabotajele, manifestațiile de protest, grevele, activitatea propagandistică au reprezentat principalele forme de luptă prin care clasa muncitoare s-a ridicat împotriva cîmpitorilor.

Cu toată teroarea sălbatică instituită, activînd în ilegalitate, militanții revoluționari au izbutit să organizeze demonstrații antiimperiale, antigermane. O primă adunare de acest fel a fost organizată la București în iarna anului 1917, adunarea la care au luat parte muncitori, femei, tineri ⁵⁶. Muncitorii de la Uzina electrică Grozăvești, profund ne-

⁴⁹ Alexandrina Fălcoianu, *Din zile grele*, Buc., 1937, p. 42—43.

⁵⁰ *Gazeta Bucureștilor*, an XXXIII, nr. 195, din 14 decembrie 1916, p. 2.

⁵¹ *Ibidem*, an. I, nr. 327, din 1 august 1917.

⁵² Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, p. 62—63.

⁵³ V. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale în timpul războiului României*, vol. II, București, 1921, p. 119—120.

⁵⁴ V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 250.

⁵⁵ Arh. st. Buc., fondul Casa Regală, dosar 12/1918, f. 1.

⁵⁶ Cf. V. Liveanu, *Mișcarea muncitorească din București în anii 1917—1921*, în *Studii*, 6 (1959), p. 163.

mulțumiți de înrăutățirea condițiilor de muncă și de scumpirea vieții, ca urmare a măsurilor luate de administrația militară germană, au demonstrat înaintea comandamentului militar al capitalei. Pentru liniștirea demonstranților, comandamentul german s-a văzut silit să le satisfacă unele revendicări. În mai 1917 peste 800 muncitori de la Atelierele Gri-
vița C.F.R. au încetat lucrul și au ieșit în stradă, manifestând împotriva regimului de ocupație, pentru ameliorarea situației lor. Acțiunile ceferiș-
tilor împotriva invadatorilor au continuat și în anul următor, culminând cu viguroasa mișcare de apărare a atelierelor și a depoului de la dis-
trugere în momentul retragerii trupelor de ocupație ⁵⁷.

Sub conducerea elementelor revoluționare, muncitorii bucureșteni trec treptat la forme superioare de organizare și de acțiune. Își încep activitatea semilegală unele sindicate, printre care cel al timplarilor con-
dus de către I. C. Frimu.

Pe fundalul creșterii nemulțumirilor și a stării de spirit revoluțio-
nare a maselor populare, elementele înaintate din partidul socialist și
din sindicate vor trece la așezarea mișcării din capitala țării pe noi te-
meiuri, adaptate la condițiile de război. Astfel, încă din lunile octom-
brie-noiembrie 1916 s-a constituit la București un grup revoluționar ile-
gal, condus de către Alecu Constantinescu, grup care avea să organizeze
ulterior puternice acțiuni muncitorești al căror ascuțit era îndreptat în
primul rând, împotriva cotropitorilor pământului românesc ⁵⁸.

La 1 mai 1918, în urma efectuării unei percheziții inopinate de
către poliția militară germană la locuința lui Alecu Constantinescu, au
fost arestați : Al. Constantinescu, Gh. Teodorescu, dr. Ecaterina Arbore,
C. T. Petrescu, Ilie Moscovici, C. Popovici, D. Popp, Iordan Ionescu, Ion
Olteanu, Atanasie Grecu și Georgescu Topală ⁵⁹. Pentru eliberarea con-
ducătorilor închiși au fost organizate mitinguri de protest, au fost răs-
pândite manifeste. Sub presiunea maselor, după două luni de detențiune
la Văcărești, arestații au fost eliberați.

O agitație deosebită a frământat și comunele din imediata vecinătate
a capitalei, în primul rând comunele așa-zise subordonate, unde între
autoritățile de ocupație și săteni au existat permanente ciocniri, țărani
căutând să se sustragă — pe cât posibil — oricărui serviciu în folosul
ocupantului. De nenumărate ori nemții se plîngeau sau aplicau amenzi
unor comune precum Popești-Leordeni, Dudești-Cioplea, Pantelimon sau
Băneasa, pentru că nu predau cota de lapte stabilită ⁶⁰. Locuitorii acestor
comune, ca și cei din Otopeni sau Jilava, în mod deliberat se eschivau
să iasă la munca cîmpului sau la alte corvezi în zilele fixate de coman-
damentele germane, să facă serviciul de corvoadă, sau să execute alte

⁵⁷ Arhiva Inst. de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P.C.R.
fondul nr. 3, dosarul nr. 74, filele 4—5.

⁵⁸ Cf. C. Căzănișteanu, *Lupta maselor populare împotriva ocupanților în anii
1916—1918*, în *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă
C.C. al P.C.R.*, nr. 3/1967, p. 60.

⁵⁹ C. Titel Petrescu, *Socialismul în România*, București, 1940, p. 291—293.

⁶⁰ Arh. st. Buc., pref. jud. Ilfov, dos. 69 și 71/1917, f. 3 și 152.

obligății⁶¹. A avut loc chiar o demonstrație a sătencelor dintr-o comună subordonată. 200 de femei din Dudești-Cioplea au manifestat dinaintea Ministerului de Interne, Crucii Roșii și Prefecturii⁶², cerînd ajutor pentru a putea face față nevoilor zilnice.

Toate aceste nemulțumiri s-au amplificat și adunat în toamna anului 1918 într-un năvalnic șuvoi revoluționar ce a trezit îngrijorare și temeri în rîndurile ocupanților și a cercurilor conducătoare puse în slujba lor. Este semnificativ și convingător din acest punct de vedere un raport al prefectului poliției capitalei adresat președintelui Consiliului de Miniștri, la 24 octombrie 1918, raport care redă imaginea unui oraș a cărui ură mocnită stă gata să irumpă: „Prin telegrama din sîmbăta trecută, mi-am permis a vă ruga să binevoiți a dispune să ni se trimită — se spunea în raport — cei 100 de jandarmi pedestri aprobați de dv. și de autoritățile germane, pentru întărirea poliției locale, care devine tot mai insuficientă față de nevoile mereu crescînde. Întîmplările ultimelor zile mă silesc a reveni în cererea de mai sus, căci spiritele se arată tot mai amenințătoare atît în capitală cît și în restul țării.

De altfel, ca ultime dovezi într-acest sens pot cita întrunirea plănuită la șosea, duminică dimineața, de către lucrătorii C.F.R. precum și alăturatul manifest răspîdit în capitală, pe lîngă alte multe afișe concepute într-același spirit.

La aceste motive de neliniște se mai adaugă și scăderea tot mai simțită a autorității ocupanților, față de care populațiunea devine tot mai dîrză și amenințătoare și, în consecință, măsurile pentru menținerea ordinei tot mai anevoioase.

Se impune deci să ni se puie la dispoziție jandarmii promiși, precum și armele sergenților cerute prin alăturatul raport⁶³. De altfel, în noiembrie 1918, Bucureștiul, ca și alte orașe din țară, era în fierbere. La 4 noiembrie au avut loc ciocniri între autoritățile inamice și populația orașului⁶⁴. Cu cîteva zile mai înainte se zvonise că ar fi sosit la Athènes Palace o comisie de ofițeri francezi pentru a discuta condițiile capitulării trupelor germane. La ora 9, în dimineața zilei de 4 noiembrie, „poporul, intelectuali, muncitorii, femeile... cu un cuvînt toată lumea⁶⁵, aștepta sosirea misiunii franceze în piața din fața Ateneului. Au avut loc incidente între populație și o formație de muzică militară germană. Intervenția generalului Koch, comandantul garnizoanei Bucureștilor, a îndîrjit și mai mult spiritele. Pentru restabilirea liniștei a fost necesară aducerea unor forțe armate superioare. 67 persoane au fost arestate și s-a introdus starea de asediu⁶⁶.

⁶¹ *Ibidem*, dos. 27, 47 și 52/1917 f. 8, 34, 2—3.

⁶² *Ibidem*, dos. 147/1917, f. 3—5.

⁶³ *Ibidem*, fondul Președenția Consiliului de Miniștri, dosar 3/1918, nenumerotat.

⁶⁴ Anibal Stoicescu, *op. cit.*, p. 141—143.

⁶⁵ Dr. George Miron, *Note din războiul pentru întregirea neamului*, București, 1923, p. 155—156.

⁶⁶ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. IV, p. 103—104.

După o săptămână, la 11 noiembrie 1917, s-a desfășurat ultima și cea mai grandioasă demonstrație a populației bucureștene împotriva trupelor germane. În tot cursul zilei, între locuitorii capitalei și ocupanți au avut loc grave ciocniri. Au căzut eroic 21 de bucureșteni, iar mulți alții au fost răniți. Trupele germane au avut 11 morți și 16 răniți. Nemții au părăsit Bucureștiul însoțiți de strigătele dezaprobatoare și de ura dezlănțuită a maselor populare.

Mișcarea de rezistență din București, care a cuprins masele cele mai largi ale populației orașului din chiar prima zi a cuceririi s-a caracterizat prin dârzenie și patriotism, prin variate forme de manifestare și de luptă. Mărturie a abnegației de care au dat dovadă locuitorii săi, stă și decorarea orașului, la 6/19 august 1920 de către mareșalul Joffre, în numele guvernului francez, cu ordinul „Crucea de Război”. În ordinul de zi prin care se conferea capitalei noastre înalta distincție se arată că de la declanșarea războiului, populația din București a „arătat aceeași statornicie patriotică, cu toată presiunea germană, în timpul celor doi ani de ocupațiune inamică și a dat probe de un înalt eroism, atît în timpul incidentelor care au precedat armistițiului, cît și cu intrarea trupelor române și aliate la 1/14 decembrie 1918”⁶⁷.

Parte integrantă a luptei poporului român din teritoriul vremelnice cotropit, lupta bucureștenilor din anii 1916—1918 a contribuit decisiv la crearea acelei stări de permanentă alarmare și nesiguranță pentru inamic, fapt care a dus la slăbirea potențialului militar și moral al cuceritorilor, aducînd astfel un aport substanțial la obținerea victoriilor armatei române din vara anului 1917 și la grăbirea eliberării țării.

LE MOUVEMENT DE RESISTANCE DE LA POPULATION DE BUCAREST CONTRE L'OCCUPATION ETRANGERE (1916—1918)

RÉSUMÉ

La première partie de l'étude présente de formation et l'activité des principaux organismes d'appui et les moyens de contrainte économique et extra-économique de l'occupation allemande (1916—1918): état majeur économique, état majeur administratif et police militaire allemande.

Ensuite on décrit les diverses formes de résistance et de lutte de la population bucarestoise contre les occupants; insoumission au travail, refus de cantonnement, actes de sabotage de la machine de guerre allemande, espionnage, diffu-

⁶⁷ *Actualitatea*, an. VIII, nr. 6—7, iunie-iulie 1920, p. 6. Cf. Petre Daiche, *Capitala României decorată cu „Crucea de Război Franceză în Magazin istoric*, nr. 4 (13), aprilie 1968, p. 35. Vezi și N. Ceachir, *Decorarea orașului București de către statul francez pentru eroismul de care a dat dovadă în timpul primului război mondial*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, vol. VI, M.I.M.B., București, 1968, p. 313—314.

sion de manifestes anti-allemands, manifestations ostentatrices, etc. Le mouvement de résistance s'est emparé des masses les plus larges de la population bucarestoise.

Comme un témoignage de l'abnégation dont les bucarestois ont fait preuve en la lutte de résistance contre l'ennemi c'est aussi la décoration de la ville le 6/19 août 1920 par le maréchal Joffre au nom du gouvernement français avec l'ordre „La Croix de guerre“.

La lutte des bucarestois pendant les années 1916—1918 est une partie intégrante de la lutte du peuple roumain du territoire temporairement envahi, créant pour l'ennemi cet état de permanente insécurité, apportant par cela une contribution substantielle à l'obtention des victoires de l'armée roumaine pour la libération du pays.
